

ת בא

אבותינו החל מ"ארמי אובד אבי" עד ביאתם אל הארץ — מדוע אינו מזכיר אלא ב' חסדים אלו (ההצלה מלבן והגאולה ממצרים) ולא שאר הנסים והחסדים * שעשה הקב"ה עמם * קודם שהביאם לארץ: קרי"ס, מלחמת עמלק; וכן החסדים שבמדבר: המן והבאר וכו' — כי הלא הם שעמדו לאבותינו להיות חיים וקיימים בלכתם מ' שנה במדבר ("הגדול והנורא"), לבוא אל הארץ הזאת ולהביא מפירותי' בכורים? ! ובדוגמתם עוד חסדים, כמו "אשד הנחלים" * , מלחמת סיחון ועוג וכו'.

ואף את"ל דשאני ההצלה מיד לבן ומגלות מצרים שהם חסדים עיקריים וכלליים, שבהם ועל ידם הציל הקב"ה את אבותינו ואת כל בני' מכליון ואבדון גמור * ; משא"כ שאר החסדים

ה' הוצאתנו מעבדות ותתן לנו ארץ טובה" או כהספורנו (שיעקב לא הי' לו בית מושב ולכן לא הי' מוכן להעמיד גוי ראוי לרשת ארץ ואחר שהי' לגוי לא הי' ראוי לקבל מתנה שהי' תחת עבדות (מצרים) ומה ש' קנה עבד קנה רבו כו' עיי"ש), כי לפירושים אלה — אין נפק"מ כלל פרטי קושי השעבוד וכו', משא"כ לפירשי' הר"ז מגדיל "חסדי המקום".

(3*) ולהעיר מפרשי' שלח יג. ל. הפיוט דינו שבהגדה. ועוד.

(4) ובפרט לפי מש"כ מפרשי' רש"י (רא"ם וגו"א ושפי"ח) שמה שאומר ארמי אובד אבי גוי הוא רק כדי להזכיר חסדי המקום, אבל אינו שייך לכאן, שלפניו תמוה ביותר למה נקט דוקא חסדים אלו.

(5) חקת כא, טו. ובפרשי' שם.

(6) או בל' רש"י (בפסוק זה בנוגע למצ-

א. בתחלת פרשתנו, בפ' מקרא בכורים, נאמר: "וענית ואמרת . . . ארמי אובד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם . . . ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה . . . ויבאנו אל המקום הזה".

והנה הטעם שבהבאת הבכורים מזכיר המביא ב' ענינים אלו — "ארמי אובד אבי" (בכוונה להדגיש הצלתו מלבן *) וירידתו בנ"י למצרים וגאולתם מגלות זו — נראה בפשטות, שזוהו שבח והודאה להקב"ה על חסדים אלו, שהציל הקב"ה את אבותינו מ' להיות "אובדים" וכלים ע"י לבן וב' גלות מצרים וכו', עד שהביאם אל ארץ "זבת חלב ודבש" — והודאה זו שבדבור מתבטאת גם במעשה: הבאה מ"ראשית פרי האדמה" בכורים להוי'.

אמנם צ"ל: אם הטעם הוא בכדי להזכיר "חסדי המקום" * שעשה ל-

(1) כו, ה"ט.

(2) ראה תרגום יונתן: "ושובי' מימרא דה' מן ידיו" וראה לקמן הערה 12.

(3) פרש"י כו, ה. משא"כ לכמה משאר מפרשי התורה.

וי"ל שהטעם שרש"י אינו מפרש כהראב"ע ("כשהי' ארמי אובד (הי') אבי (יעקב) *") והטעם כי לא ירשתי את הארץ מאבי כי עני הי' כאשר בא אל ארם, גם גר הי' במצרים והוא הי' במתי מעט כו' ואתה

(*) עדי"ז פ"י בספורנו (ראה בפנים ההערה). וברשב"ט פ"י, שארמי אובד קאי על אברהם. ובת"א (וראה גם תרגום יונתן) הוא כפרש"י שארמי הוא לבן. וראה רא"ם וגו"א בפרש"י.

ענינו כידוע לבאר וליישב כל דבר הקשה והדורש ביאור ב"פשוטו של מקרא"? ומוזה גופא ההכרח, שאין זו קושיא מעיקרא, והענין מובן ומתבאר בפשטות כ"כ עד שאין צורך לרש"י לפרש זה אפילו לבן חמש למקרא (או שמוכן התירוץ ממה שפרש"י לפנ"ז)¹¹.

ב. והנה בישוב קושיא זו הי' אפשר לומר לכאורה דמה שאינו מזכיר מביא הביכורים גם את החסד דהצלת יעקב מעשו, הרי זה מפני שלא הי' באופן של הצלה מצרה שבאה בפועל ובמעשה (כ"א מסכנה הצפוי' במחשבה), שהרי בפועל לא עשה עשו שום מעשה רשע ליעקב¹².

(11) בתו"ת כאן, דהשייכות דהזכרה זו דיעקב ולבן להבאת בכורים, כי כא לתאר חסדי ה' מנחית הארץ לבניי, דעפ"י הטבע לא הי' יכולת לבניי לכבוש ולרשת הארץ כי בכדי לכבוש וכו' צריך להיות במצב איתן כו'. משא"כ עם ישראל היו חסרים הנ"ל שלא הי' מצבם איתן כו' מחמת ההרפתקאות שבבית לבן ואח"כ מה שעבר עליו מירידתו למצרים כו'. אבל עפ"י קשה ביותר למה לא מזכיר מה שברח מעשיו שמחמת זה הי' מטולטל וגסס (כמו שכתב בעצמו שם לפנ"ז). וגם היותם מ' שנה נעים ומטולטלים במדבר.

(12) וזהו גם הטעם שאינו מפרט הצלתו מלבן כ"א "אובד אבי", כי רק "חשב ל"עשות" רעה, משא"כ הגאולה ממצרים מזכירה ובפרטיות, כי כו"כ חסדים בהגאולה ובאופן הגאולה (ראה רא"ם וגו' א).

בדברי דוד כאן, שאינו מזכיר החסד בהצלתו מלבן, כי החסד הוא בזה שלא הניחם לסבול עול גלות בארם אצל לבן, כ"א "וירד מצרימה" במצרים, וגו' טעם ידוע הקב"ה שאצל לבן לא הי' כלל תקומה להם כי הוא ביקש לעקור הכל . . . ובמצרים לא הי' כן. אבל מלשון רש"י "מזכיר חסדי המקום",

והנסים הנ"ל, שהנם כמו המשך של נסים פרטים והסתעפות של החסד דיציאת מצרים בכדי להביאם לארץ — שאין הנס דיצי"מ בשלימותו מבלי הנסים שבאו אחריו: קרי"ס, המן והבאר וכו' — הרי עדיין קשה: למה אינו מזכיר בהודאת הביכורים את החסד שנעשה ליעקב ובניו בין הזמן ד"ארכמי אובד אבי" והזמן ד"וירד מצרימה", ושהי' בו הצלה עיקרית וכללית: הצלת יעקב ובניו מיד עשו ואנשיו (שע"ז אמר יעקב אבינו בתפלתו "הצילני נא וגו' והכני אם על בנים" ¹⁰)?

ומכיון שקושיא זו היא ב"פשוטו של מקרא" — הרי תמוה: מדוע אין (רמז ל)ישוב קושיא זו בפרש"י, ש-

(רים) "ועוד אחרים באו עלינו לכוותינו". משא"כ ברוב נסים הנ"ל.

(7) בנוגע להחסדים שבמדבר המן והבאר וכו' הי' אפשר לתרץ (בדוחק) שהטעם דלא חשבן לפי שזה הי' מזכיר (גם) חטא הרמגלים שרק עי"ז הוכרחו להיות מ' שנה במדבר, והוצרכו כל הזמן להחסדים הנ"ל (אף שגם קודם חטא הרמגלים הי' המן והבאר וכו'). ועד"ז י"ל במלחמת עמלק (ראה פרש"י בשלח יו, ח). ובנוגע לקרי"ס הי' אפ"ל שזה הי"ה הסיום של "ויוציאו ה' ממצרים" — האותות ומופתים דיצי"מ, ונכלל בזה (אף דע"פ הספרי — הוצתק בהגדה ש"פ — כל הפרטים שבוה וחשיב קרא: "בדי חזקה גו' ובמופתים" כולם היו בארמ"צ).

(8) גוסף לזה עדיין יוקשה בנוגע "אשד הנחלים" שגם אז "באו עלינו לבלותינו" (ראה פרש"י חקת שם).

(9) וכן הנס ד"ויהי חתת אלקים גו' ולא רדפו" שע"ז ניצולו מ"גונאספו גו' וגש"י מדיני אני ובית"י (וישלח לה, ה. שם לה, ל).

(10) וישלח לב, יב.

דהרי מידה זו של מחשבה כמעשה נוגעת רק לגודל חטאו ועונשו של לבן, אבל אין בזה נפק"מ בנוגע ליעקב, דבין כך (שחשבה כמעשה) ובין כך (שאינה כמעשה) לא נגע בו לבן לרעה.

אלא — לאידך גיסא — שצ"ל, שאעפ"י שסכנת האבדון מידו של לבן לא היתה אלא בכח ובמחשבה, בכ"ז שפיר קורא המביא "ארמי אובד אבי" והר"ז בכלל "חסדי המקום" — א"כ הר"ל להמביא להודות ג"כ על החסד שעשה הקב"ה ליעקב אבינו בהצלתו מיד עשו.

המורם מהנ"ל: עכצ"ל שב' חסדים האמורים בכתוב יש להם שייכות מיוחדת למצות בכורים, מה שאינה בכל שאר החסדים.

ג. והביאור בזה:

במצות בכורים לא נתחייבו בני"א אלא לאחר שבאו לארץ וכבשוה והת' יישבו בה, כמו שפרש"י י" (וירשת וישבת בה) — "מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחל-קוה".

מזה מובן שמצוה זו דהבאת בכורים אינה רק הודאה על עצם נתינת ה-ארץ מהקב"ה לבני"א, כ"א גם (ובעיקר)

ואף שגם לבן לא הוציא את מחשבתו הרעה אל הפועל, בכ"ז הרי זה כאילו נתקיימה מחשבתו בפר"מ, דמכיון "ש-חשב לעשות — חשב לו המקום כאילו עשה שהאומות עו"כ חושב להם הקב"ה מחשבה כמעשה" כפרש"י, ולכן אומר המביא "ארמי אובד אבי"; משא"כ עשו, שישראל מומר הי' יי, אין מחשבתו הרעה נחשבת כמעשה, ומכיון שבפועל לא עשה את אשר זמם לעשות ואי"ז אלא ביטול דעה שהיתה, "בכח", לכן אינו מזכיר הצלה זו ביחד עם ב' הענינים שבאו ב-מעשה (או — כמעשה).

אולם אפ"ל כן (נוסף לזה שלא מצינו במשמעות הכתובים, על פי פשט"מ, שעשו הי' לו דין ישראל מומר; ובנוגע להאבות בכלל, אין הוכחה מפשטות הכתובים שחל עליהם הגדר והדין של ישראל כפי שהוגדרו בו בני"א לאחר מ"ת י" דממ"נ:

אם נאמר שיש להזכיר בהודאת הבכורים רק אלה החסדים דהצלת אבותינו מצרה וסכנה מעשית (וע"ד שהי' במצרים: "וירעו אותנו המצרים ויענונו וגו' ויוציאונו וגו'"), א"כ לא הר"ל לומר גם "ארמי אובד אבי" מאחר שסוף-סוף לא הגיע מזה "לאבי" (ליעקב אבינו) שום רעה בפר"מ י" —

אחרי יעקב (שאו לא נעשה בפועל שום רעה ליעקב) ולא בהומן * שיעקב הי' אצל לבן שאו: "ביום אכלני חרב וקרח בלילה. . . ותחלף את משכרתי גו' (ויצא לא, מ"א). (16) בריש פרשתנו.

ובד"ה שלאח"ז בנוגע למצרים, "ועוד אחרים באו עלינו לכולותינו" משמע שההצלה מלבן הוא חסד כפ"ע ובדוגמת החסד דמצרים. (13) קדושין יח, רע"א. (14) ראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 143 ואילך.

(*) וע"ד פירוש שאר מפרשי התורה — ראה לעיל הערה 3.

(15) דהרי לפרש"י פי' ארמי אובד אבי הוא מה שביקש לעקור את הכל כשרדף

ובמצרים, כי במקומות אלו ישבו אבותינו באופן קבוע ("עשרים שנה" בארם ורד"ו שנה במצרים¹⁰);

וימתק ג"כ הטעם שמתחיל את הודאתו ב"ארמי אוכד אבי — וירד מצרימה", בכדי להדגיש, כנ"ל, שמצד המקומות עצמם של ארם ומצרים היתה צפוי' להם סכנת כליון ואבדון, אלא שהקב"ה בחסדו הצילם וגאלם, עד שהביאם אל המקום שהוא עצמו מלא ברכת הוי'.

משא"כ הצלתו של יעקב מעשו, שבאה בעת המצאו בדרך; ועד"ז ב" שאר החסדים שנעשו לבני' בלכתם במדבר (וגם כי הוא בעצם אינו מקום ישוב לבנ"א), הרי הם חסדים שאינם בדומה להודאה להוי' שבהבאת ה' בכורים, כנ"ל.

ד. בפנימיות הענין י"ל:

מבואר באוה"ת¹¹ בענינה של מצות הבאת בכורים: פרי האילן הוא בחי' הנשמה שנתלבשה בגוף, ומצות בכור' רים היא לקשר ולחבר בחי' הנשמה שלמטה בשרשה שנק' בכורים העל-יונים, כמ"ש¹² כבכורה בתאנה ראיתי אבותיכם. ומבאר שם (ב') ענינים בזה: הבאת בכורים היא העלאה

עבור זה שבאו אל הנחלה בהתיישבות קבועה בה, כי רק אז היא מביאה אותו הטוב ששמח בו — ובכורי פירותי' מביאים לה'.

ומכיון שתכלית ענין הבכורים היא תודה להוי' על חסדו וטובו שנתן לנו "את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש" לשבת בה בקביעות ולאכול מפרי' ולשבוע מטובה — לכן, בכדי להדגיש גודל החסד הזה, מזכיר ה' מביא ג"כ (רק) דוגמתם — את "חסדי המקום" שנעשו לאבותינו בעת היותם במקום קבוע ושבתם ההוא לא הגיע להם שום טוב, כ"א אדרבא — בו עמדו לכלותם ולאבדם (תכלית הרע), והקב"ה עשה עמהם חסד והצילם — עד ש"ויביאינו אל המקום הזה", וניתן להם טוב הבא מהמקום עצמו ותכ"לית¹³ טוב זה.

וזהו שמזכיר דוקא את "חסדי המקום" שנעשו לאבותינו בארם¹⁴

17) ולכן חובת הבאת בכורים היא רק כשהפירות והאדמה שממנה גדלו הם שלו (ראה בכורים פ"א מ"א.ב. ירושלמי שם פ"א ה'). רמב"ם הל' בכורים פ"ב ה"י ואילך). 18) דלא "כל הפירות חייבין בביכורים" (רש"י כה, ב), ועל כיו"ב אומרים (סושר"ע אה"ז חא"ח סר"ז — דנוסף על "חסרונם" יש גם) "לחיות בהם נפש כל חי" — היפך מן הקצה אל הקצה ד"אובד". וראה לקו"ת בתחלתו (ד"ה ראו כי פ"ב) 19) ואף ש"לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב", הרי:

(א) כל זה הי' מעבר לגל שהקימו יעקב ולבן — בחלקו של לבן הארמי וכמש"נ (ויצא לא, נב), "תעבור אל",

(ב) ועיקר — לבן בקש לעקור כו' כאשר הוגד לו כי ברח יעקב — היינו 1) כאשר

הי' בארם, ואז נחשב לו כמעשה, כנ"ל. 2) מפני שברח מארם, ה"בקש" שי"ן ל' "מקום".

20) ועפ"ז יומתק מה שעיקר האריכות בהפרשה היא בגלות וגאולת מצרים, כי שם הי' ישוב עיקרי — כמה דורות במשך כל חייהם.

21) פרשתנו ע' תתרמ ואילך.

22) הושע ט, יוד.

ולאח"ז יצי"מ שהי' מצד חסד הוי' שנגלה עליהם ממה"מ בכבודו ובעצמו וגאלם יי'.

ועפ"ז י"ל בינה של תורה שב-פרש"י מה שפי' "מזכיר חסדי ה' מקום", דלכא' (א) המדובר כאן הוא בהצלת יעקב מלבן ויצי"מ שהם נסים גדולים ולא חסדים בלבד, והול"ל יי' נסי המקום; (ב) למה נאמר "חסדי המקום" ולא "חסדי הוי'?"

וע"פ הנ"ל י"ל שבפרש"י נרמז הטעם שמזכירין ב' ענינים אלו ב' פרשת בכורים, כי ענין קריאת פ' בכורים הוא בחי' "חסד" — המשתתף אלקות — ב"מקום" דוקא יי', ולכן מזכיר ענין ההצלה מלבן ויצי"מ שהם בחי' "חסדי" הוי' הנמשכים ב"מקום" (קבוע) כנ"ל.

ה. ההוראה מזה בעבודת האדם: אין להאדם להסתפק בעבודתו ועלייתו בתורה ותפלה, שע"ז הוא מתעלה ומת-

ממטה למעלה, והקריאה של פרשת הבכורים היא המשכת אלקות מלמעלה למטה, דהיינו להמשיך בחי' בכורים של הגשמה ממעלה למטה, שיתחבר ויאיר בחי' הנשמה שלמע', בהנשמה המלוכשת בגוף.

ועפ"ז יש לבאר שזהו הטעם שב-קריאת הפרשה של בכורים מזכירים ב' הענינים: לבן ומצרים, כי שניהם (בשני עניניהם: הירידה לשם זה — יציאה) היו בבחי' חסד והמשכה מלמעלה למטה: "ויצא יי' (ונמשך) יעקב מבאר שבע (מלמעלה מעלה) וילך חרנה (למטה מטה)" וביציאה משם "וישכם לבן בבוקר" — בחי' "לבן" בקדושה "הוא בחי' לובן העליון מקור החסדים ועל לבן כתיב יי' "וישכם לבן בבקר", שבכל יום מתגבר ונמשך אור החסד עליון. . . ויעקב הלך לדרכו להמשיך בחי' לובן העליון הנ"ל למטה מטה יי'. ועד"ז בירידה למצרים, ועוד לפני זה: ואת יהודה שלח. . . להורות לפניו — לתקן לו בית תלמוד יי'

(27) ועד שכל חודש האביב (ניסן) הוא בחי' חסד (ראה נח"ב נא, ב), שאותי' כסדרן הוא בחי' חסד, ושם (קפח, א) שחשד האביב הוא אותי' כסדרן משא"כ תשרי. לקו"ת להאריז"ל פ' ויצא ד"ה ענין הוי' כוכבי לכת. ד"ה החדש הזה (ש"ת, פ"ח, ועוד). (28) ע"ד "הוי' גסי" (בשלח יו, טו). ועיין ברש"י שם: הקב"ה עשה. . . שעשה המקום ה' הוא גס שלנו. ואכ"מ). (29) וי"ל שנעשה זה ע"י ש"חסדי" — ז"א — נמשכים ונעשים "חסדי" "המקום" (מל').

וה' האמירך היום שבפרשתנו (כו, י"ח) ש"הוא ע"ד אני לדודי ודודי לי — ענינו של חודש אלול (ראה אוה"ת פרשתנו ע' תתנ"ח. ובארוכה לקו"ש ח"ט ע' 162 ואילך).

(23) ראה בדרושי רבותינו נשיאנו לר"פ ויצא.
(24) ויצא לב, א.
(25) תו"א ויצא כג, א. וראה גם שם כד, ב. ק"ו, סע"א.
ועפ"ז תובן שייכות פ' בכורים לחודש אלול * (ראה שלה חלק תושב"כ ר"פ וישב) כי יש התגלות דבחי' לבן — לובן העליון (גם) באלול והוא, בחי' י"ג מדה"ר שבחודש אלול (אוה"ת ס"פ ויצא — בראשית (כרך ה') תתס"ט, כ ואילך).
(26) ויגש מו, כח, פרש"י שם.

(*) ראה גם מהרש"א (ברכות ג, א) לענין את ה' האמרת היום גו' (ואח"כ)

פרי" דוקא — מן היפה יי הנאה
והטוב), שבזה הוא משלים תכלית
הכוונה בברה"ע: לעשות לו ית' דירה
בתחתונים.

(משיחת ש"פ תבא תשל"ב)

(30) רמב"ם סוף הלי איסורי מזבח. ועיין
שינוי הלי בשו"ע יו"ד סו"ס רמ"ח.

קשר להוי', אלא צריך ג"כ שימשיך
אלקות למטה וגם בדברי הרשות וב-
המובחרים שבהם; והיינו, לא רק ש-
עניני הרשות לא יתפסו שום מקום
אצלו מחמת דביקותו בהוי', אלא שגם
בענינים הגשמיים שמתעסק בהם ב-
אופן של קביעות וכו' ימשיך בהם
אור וגילוי אלקי עד שיהפכם לטוב
ולקדושה ממש (שזה צ"ל "מראשית

תבא ב

עלי' ויאמרו לנו יום מחר לא לכם
נתנה לנו ניתנה ושמח משה על הדבר
ועל זאת אמר להם : היום הזה נהיית
לעם גוי' היום הזה הבנתי שאתם דבקים
וחפצים במקום.

וצלה"ב: הביטוי "עד היום הזה"
נמצא כבר כמ"פ בתורה: "ע"כ שם
העיר באר שבע עד היום הזה";
"ע"כ לא יאכלו בני' את גיד הנשה
גוי' עד היום הזה"; וכן בסיום ה'
תורה: נאמר "ולא ידע איש את קבור"
רתו עד היום הזה" — ובכולם פ'
"עד" ועד בכלל, שהוא כולל גם את
"היום הזה" — ומ"ש כאן שפירש'י
("עד" ולא עד בכלל, כי) "היום הזה
הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום".

ובפרט שרש'י מקדים ומדגיש דפ'
זה (רק) "שמעתי". ז.א. שלא מצא זה
בדרו"ל אלא שמע כן (מרבותיו כו').

(3) פרשתנו כו, ט.

ואף ששם כתב רש"י ד"היום הזה" פירוש
"בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום באת עמו
בברית" (ולא קאי על היום שניתנה הס'ת
לבני לוי) — הרי ידוע הכלל בפירש'י ש'
מפרש בכל מקום כפי המוכרח בפשט הכתוב
על אחר [לדוגמא: הכתוב (יתרו יט, ד)
"ואשא אתכם על כנפי נשרים", דבפ' בא
(יב, לו) פירש'י דקאי על הנסיעה "מרעמסס
סכתה", ובפ' יתרו (שם) מפרשו על קיבוץ
בני' מכל ארץ גושן לרעמסס], ולכן לא
הביא שם הפ' ("שמעתי") דקאי על היום
דנתינת הס'ת לבני לוי, כי אין הכרח לזה
בהכתוב שם (משא"כ בכתוב דילן).

(4) תולדות כו, לג.

(5) וישלח לב, לג.

(6) ברכה לז, ו.

א. בסיום הסדרה נאמר: "ויקרא
משה אל כל ישראל ויאמר אליהם
אתם ראיתם גוי' המסות הגדולות גוי'
ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועיניכם
לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה".
ומעתיק רש"י מן הכתוב "ולא נתן ה'
לכם לב לדעת" ומפרש: "להכיר את
חסדי הקב"ה ולידבק בו".

וצלה"ב:

(א) מנ"ל לרש"י ש"לדעת" תוכנה
שני ענינים: (א) להכיר את חסדי
הקב"ה, (ב) ולידבק בו?

(ב) למה מעתיק גם את התיבות
"ולא נתן ה' לכם"? הרי אינו מפרש
אלא "לב לדעת" — להכיר את חסדי
הקב"ה כו'.

(ג) במש"כ "ולא נתן . . לדעת" ה'
כוונה לכאור' לדעת הנוכח לפנ'ו "ה'
מסות הגדולות גוי' האותות והמופתים",
א"כ למה קוראם רש"י "חסדי הקב"ה"
— והרי "נס" ו"חסד" הם ב' ענינים
שונים, כי ישנו חסד שאינו בדרך נס,
ולא כל נס הוא לשם חסד.

ב. אח"כ מעתיק רש"י את התיבות
"עד היום הזה" ומפרש: שמעתי ש'
אותו היום שנתן משה ספר התורה
לבני לוי כמ"ש בפ' וילך: ויתנה אל
הכהנים בני לוי באו כל ישראל לפני
משה ואמרו לו משה רבינו אף אנו
עמדנו בסיני וקבלנו את התורה וניתנה
לנו ומה אתה משליט את בני שבטך

(1) כט, א ואילך.

(2) לא, ט.